

ปทุมมาและกระเจียว

เกษมศักดิ์ คำแปง

1. ความสำคัญ

ปทุมมาและกระเจียว Curcuma Spp. เป็นพืชในวงศ์จิง Zingiberaceae สกุลขมิ้น ซึ่งคนไทยรู้จักมานานเป็นพืชสมุนไพรและสามารถนำมาบริโภคได้

ต่อมาพืชสกุลนี้ของไทยเป็นที่รู้จักในฐานะไม้ดอกเขตร้อนซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด ปัจจุบันพืชสกุลขมิ้นทั้งปทุมมาและกระเจียวของไทยเป็นที่นิยมการใช้ไม้ดอกในหลายประเทศ ปทุมมาสามารถใช้เป็นไม้ตัดดอก ไม้กระถาง ไม้ประดับ ส่วนกระเจียวล้ม กระเจียมชมพู นำมาใช้เป็นไม้ตัดดอก ไม้ประดับสวน ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การผลิตหัวพันธุ์เพื่อส่งขายต่างประเทศในประเทศไทยมีพืชน้อยชนิดที่สามารถส่งออกได้ก็นับว่าเป็นโอกาสทองที่สามารถนำรายได้เข้าประเทศก็จะทำให้เกษตรกรมีรายได้ แหล่งผลิตหัวพันธุ์เพื่อการส่งออกคือ เชียงใหม่และเชียงราย เป็นส่วนใหญ่

การปลูกเลี้ยงและการดูแลรักษา

ปทุมมาและไม้ดอกสกุลขมิ้น เป็นไม้หัวที่มีการพักตัวในช่วงวันสั้น โดยอุณหภูมิมีผลต่อการพักตัวโดยจะพักตัวในเดือนตุลาคมและจะเจริญเติบโตใหญ่อีกครั้งประมาณปลายเดือนมีนาคม ควรปลูกตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนมิถุนายนสภาพดินที่ปลูกควรเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินที่มีอินทรียวตสูงมีระบายน้ำได้ดี ปลูกได้ทั้งในแปลงปลูกและปลูกในถุง การปลูกในแปลงควรใส่ปุ๋ยหมักอัตรา 3-6 ตันต่อไร่ ไถตากดินไว้ประมาณ 1เดือนขนาดแปลงกว้าง 1.20-1.40 เมตร ความยาวตามสภาพพื้นที่ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การใส่ปุ๋ยขาก่อนเตรียมแปลงจะช่วยปรับสภาพดินและช่วยลดการเกิดโรค ส่วนการปลูกในถุงหรือปลูกในกระถางควรใช้วัสดุปลูกที่มี

ส่วนผสมคั้งนี้ ทราย ขุยมะพร้าว ถ่านแกลบ อัตราส่วน 2:1:1 หรืออาจจะปรับให้เหมาะสมการ
 วิธีการให้น้ำ การปลูกในแปลงปลูกระยะเวลาปลูกก็ขึ้นอยู่กับขนาดของทรงพุ่มและการแตกกอมาก
 เช่น ปทุมมา บัวชั้น กระเจียวส้ม ควรใช้ระยะปลูก 30x30 เซนติเมตร ถ้าปลูกในกระถางหรือถุงปลูก
 ควรเป็นขนาด 12 นิ้ว ส่วนชนิดที่มีทรงพุ่มเล็กการแตกกอก่อนข้างน้อย เช่น ปทุมรัตน์
 เชียงใหม่สโนว์ ควรมีระยะเวลาปลูกแคบลง หรือปลูกในกระถางหรือถุงปลูกลดลงเพื่อให้สมส่วน
 กับขนาดทรงพุ่ม

ภาพที่ 1 ปทุมมาพันธุ์ปทุมรัตน์

ภาพที่ 2 ปทุมมาพันธุ์เชียงใหม่สโนว์

วิธีการปลูกเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการแตกกอคือ การปลูกให้ยอดของเหง้าชี้ลง โดยให้เหง้าถูก
 กลบลึกราว 5 เซนติเมตร การวางเหง้าโดยวิธีนี้จะทำให้อิทธิพลการข่มของตายอดลดลง ตาข้างบน
 หัวพันธุ์สามารถเจริญเป็นหน่อใหม่ได้จะทำให้ปริมาณหน่อเพิ่มขึ้น สำหรับการปลูกเพื่อผลิตเป็น
 ไม้กระถางควรปลูก 2-3 หัวต่อกระถาง เพื่อให้ได้หน่อเยอะและทรงพุ่มสมดุลกับกระถาง

ภาพที่ 3 สภาพแปลงปลูก

การให้น้ำ

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของพืช เพื่อการสร้างอาหารระบายความร้อนสำหรับพืชกลุ่มปทุมมาและกระเจียวในแปลงปลูกอาจจะให้น้ำตามร่องหรือให้ระบบสปริงเกอร์ตลอดจนใช้สายยางรด ถ้าปลูกในถาดหรือกระถางก็ให้โดยระบบสปริงเกอร์และใช้สายยางรด ควรรดวันละครั้งยกเว้นฝนตก เวลาการให้น้ำควรเป็นตอนเช้าและควรแห้งในตอนเย็นถ้าต้นพืชเปียกน้ำในตอนกลางคืนโอกาสเกิดโรคก่อนข้างสูง การคลุมแปลงปลูกต้นฟางข้าวหรือหญ้าคาจะช่วยลดการระเหยของน้ำ รักษาความชื้นในดินได้ดี

การพรางแสง

ตามธรรมชาติพืชกลุ่มปทุมมาและกระเจียวขึ้นได้ดีในสภาพป่าละเมาะและทุ่งหญ้า เจริญเติบโตได้ดีในสภาพที่มีแสงผ่าน 30-100 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นการปลูกก็ขึ้นอยู่กับชนิดของพืชและจุดประสงค์ของผู้ปลูก เช่น ถ้าปลูกเป็นไม้ตัดดอกต้องการก้านช่อดอกยาวก็ควรพรางแสงมากเพื่อให้ก้านช่อดอกยาว ถ้าเป็นไม้กระถางควรพรางแสงน้อยก้านช่อดอกก็จะสั้น เช่น ปทุมมามักจะปลูกกลางแจ้งโดยธรรมชาติจะขึ้นตามทุ่งหญ้า ส่วนกลุ่มกระเจียวจะมีการพรางแสงเนื่องจากธรรมชาติขึ้นในป่าละเมาะที่มีต้นไม้ใหญ่ช่วยพรางแสง

การให้ปุ๋ย

การให้ปุ๋ยปทุมมาและกระเจียวควรให้ปุ๋ยตั้งแต่ปลูกโดยก่อนปลูกควรรองก้นหลุมปลูกโดยปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 อัตราการให้ 1 ช้อนชาต่อหลุมหลังจากแทงหน่อ 1 เดือนควรให้เดือนละ 1 ครั้ง โดยช่วงก่อนฤดูฝนควรให้ปุ๋ยเคมีสูตรที่มีไนโตรเจนสูงหรือสูตรเสมอเพื่อเร่งการเจริญเติบโตทางลำต้น เช่น สูตร 21-7-14, 15-0-0 และ 15-15-15 ในช่วงฤดูฝนควรให้ปุ๋ยที่มีธาตุฟอสฟอรัสและโปแตสเซียมสูง เนื่องจากได้รับธาตุไนโตรเจนจากน้ำฝนแล้ว ควรให้ปุ๋ยโปแตสเซียมสูง จะมีการสะสมอาหารไว้ในเหง้าและตุ่มจะทำให้เหง้ามีขนาดใหญ่ สมบูรณ์ ดอกมีคุณภาพ ถึงอย่างไรก็ตามควรให้ปุ๋ยหมักบ้างเพื่อปรับสภาพดินช่วยการระบายน้ำให้โดยการพรวนดินโรยรอบๆ อัตราการให้ประมาณ 1 ถ้วยกาแฟต่อกอ

2. การขยายพันธุ์ สามารถขยายพันธุ์ได้หลายวิธี

1. การเพาะเมล็ด ซึ่งเป็นวิธีการขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มปริมาณหรือเพื่อการพัฒนาพันธุ์การผสมพันธุ์ของไม้ดอกกลุ่มกระเจียวและกลุ่มปทุมมาพร้อมที่จะมีการถ่ายละอองเรณูได้ตั้งแต่ดอกเริ่มบานจนถึง 10.00 น. ละอองเรณูของไม้ดอกประเภทนี้มีความเป็นหมันในระดับปานกลางถึงสูงต้องรีบถ่ายละอองเรณูในขณะที่ความชื้นสัมพัทธ์ยังอยู่ระดับสูง การถ่ายละอองเรณูทำได้โดยใช้ไม้จิ้มฟันปลายแหลมขูดละอองเรณูของต้นแม่พันธุ์ทิ้งโดยขูดจากปลายอับ

เรณูลงมาทางด้านโคนแล้วจึงขุดละอองเรณูของต้นพ้อพันธุ์มาแตะที่ปลายยอดเกสรตัวเมียจากนั้นเด็ดส่วนปากซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งแมลงชอบลงมาเกาะ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผสมทับ หลังจากผสมพันธุ์แล้วควรแขวนป้ายแม่พันธุ์พ้อพันธุ์วันที่ผสมเมื่อถ่ายละอองได้ 2-3 วัน ควรฉีดใบประดับที่รองดอกออกเพื่อตรวจดูว่ามีการพัฒนาของผลขึ้นหรือไม่หากมีการพัฒนาขึ้นก็ต้องกำจัดดอกที่เหลือในช่อดอกย่อยนั้นทิ้งเพื่อป้องกันความสับสน

หลังจากการถ่ายละอองได้ 1-2 เดือน ฝักจะเริ่มแตกเมล็ดแก่จะดีดอกออกจากฝักควรรีบนำเมล็ดมาเพาะโดยใช้วัสดุดังนี้ ทรายหยาบผสมถ่านแกลบ อัตราส่วน 1:1 โดยเพาะเมล็ดลึก 0.5-1 เซนติเมตร เมื่อดันกล้าเจริญเติบโตมีใบจริง 5 ใบก็แยกต้นกล้าไปปลูกโดยปีแรกจะสร้างหัวขนาดเล็กไม่สามารถให้ดอกได้ปีที่ 2 จะสร้างดอกและหัวพันธุ์ขนาดใหญ่ขึ้น

2. การแยกเหง้า เป็นวิธีการขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศพุ่มมาและพืชชนิดใกล้เคียงนั้นมีเหง้าหรือลำต้นอยู่ใต้ดินในหนึ่งฤดูปลูกนั้นเหง้า 1 เหง้าจะเกิดเป็นลำต้นเทียม 1-2 ต้น ซึ่งจะแตกออกไประหว่างฤดูปลูกประมาณ 2-20 หน่อขึ้นอยู่กับชนิดของพืชนั้นๆ

3. การผ่าเหง้า นำเหง้าที่มีการแยกเหง้าแล้วมาผ่าตามแนวยาวเป็น 2 ชิ้นเท่าๆ กัน แนวการผ่าจะต้องอยู่กึ่งกลางระหว่างตาที่อยู่สองข้างของเหง้าชิ้นที่ได้ควรมีตาข้างที่สมบูรณ์ไม่ต่ำกว่า 1 ตา มีรากสะสมอาหารอย่างน้อย 1 ราก เมื่อผ่าเสร็จควรทาปูนแดงหรือยากันเชื้อตรงแผลที่ผ่าเพื่อป้องกันเชื้อโรคเข้า ชิ้นที่ผ่าควรปลูกโดยเร็ว ชิ้นที่ปลูกจะงอกช้ากว่าปกติและดอกไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรเพราะมีอาหารสะสมน้อยกว่าเหง้าปกติ

4. การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เป็นวิธีการเพิ่มปริมาณพืชโคลนเดียวกันให้มากขึ้นในเวลาอันสั้น ชิ้นส่วนที่นิยมใช้ในการขยายโดยวิธีนี้คือ ช่อดอกอ่อนระยะที่เหมาะสมควรเป็นช่อดอกที่เพิ่งโผล่ออกจากลำต้นเทียม การขยายพันธุ์โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจะใช้ระยะเวลา 2 ปี ถึงจะให้ช่อดอกและหัวพันธุ์ที่สมบูรณ์

โรคแมลงและวิธีป้องกันกำจัด

1. โรคเน่า เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย *Pseudomonas solanacearum* เชื้อนี้จะเติบโตได้ดีในดินที่มีสภาพเป็นด่างและการทำลายเชื้อทำได้ยาก นอกจากก่อนปลูกไถดินแล้วตากอย่างน้อย 10 วัน และใส่ปูนขาวก่อนปลูกจะช่วยลดการระบาดของโรคได้ระดับหนึ่งและสารเคมีที่ควบคุมเชื้อคือ ฟอร์เต้และเด็กซานหรือยาปฏิชีวนะ โดยใช้เป็นครั้งคราว การป้องกันที่ดีที่สุดคือ ใช้หัวพันธุ์ที่ปลอดเชื้อและปลูกในพื้นที่ซึ่งปลอดเชื้อ

2. โรคเน่าเกิดจากเชื้อรา *Rhizoctonia* สารเคมีที่ใช้คือ รอฟรัล

แมลงที่พบทำลายไม้ดอกสกุลนี้ได้แก่ หนอนม้วนใบ ตั๊กแตน หอยและไรแดง ทำลายใบประดับ สารเคมีที่ใช้กำจัดได้แก่ อโซดิน โอไมท์

3. การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

ในส่วนของการตัดดอกกลุ่มปทุมมาที่เหมาะสมในการตัดในระยะที่ดอกบานแล้ว 3-5 ดอก

วิธีการตัดดอกในกลุ่มปทุมมาใช้วิธีโน้มช่อดอกแล้วดึงขึ้นจากลำต้นเทียมคล้ายกับเขยปีร่า ส่วนในกลุ่มกระเจียวควรดึงกาบใบที่หุ้มก้านช่อดอกออกจากกันแล้วตัดโคนก้านช่อดอกให้ต่ำใกล้ผิวดินทิ้งใบไว้เพื่อสร้างอาหารเลี้ยงเหง้าควรตัดดอกในตอนเช้าหลังจากตัดควรแช่น้ำสะอาดทันทีแช่นานประมาณ 8 ชั่วโมงแล้วนำมามัดรวมกัน 10 ช่อและหุ้มโคนก้านช่อดอกด้วยสำลีชุบน้ำห่อด้วยถุงพลาสติกและรัดขอบถุงให้แน่น ส่วนกลุ่มประเจียวจะไม่มีมัดรวมเป็นกำแต่ใช้ถุงพลาสติกหรือกระดาษปรี้อ่อนห่อช่อดอก

การบรรจุกล่อง ควรทำอย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้ช่อดอกบอบช้ำเรียงทับกันไม่เกิน 3 ชั้นกล่องควรมีช่องระบายอากาศเพื่อป้องกันการอับชื้นภายในกล่อง

การเก็บเกี่ยวหัวพันธุ์

พืชกลุ่มปทุมมาและกระเจียว จะเริ่มพักตัวในเดือนตุลาคมหลังจากนั้นลำต้นเทียมจะเริ่มแห้งเมื่อลำต้นเทียมแห้งดีแล้วควรขุดเหง้าขึ้นจากแปลงปลูกควรขุดเหง้าไม่ให้บาดแผล ส่วนใหญ่จะรดน้ำแปลงปลูกให้ชุ่มเพื่อต่อการขุด หลังจากขุดเหง้าพร้อมรากสะสมอาหารแล้วควรนำไปทำความสะอาดโดยใช้น้ำฉีดเอาดินที่ติดมาออกให้หมดเมื่อล้างสะอาดแล้วผึ่งบนตะแกรงในร่มที่ระบายอากาศได้ดี เมื่อแห้งแล้วหักเป็นหัวตามรอยต่อแล้ววัดขนาดหัวพันธุ์ตามเกรด ถ้าหัวพันธุ์มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 เซนติเมตรและมีรากต้นไม่น้อยกว่า 3 ต้นเป็นคุณภาพที่สามารถส่งดอกได้ และหัวพันธุ์ควรเก็บไว้ในที่ร่ม สามารถเก็บรักษาได้นานถึง 4 เดือนไม่มีผลต่อการนำไปใช้ในการผลิตในครั้งต่อไป

ภาพที่ 4 หัวพันธุ์ปทุมมา

ภาพที่ 5 ลักษณะการแตกกอของพืชกลุ่มปทุมมา